

Prof. Dr. Remziye Hisar'ın Anıları ve Görüşlerini İçeren Yeni Bir Kitap Hakkında Düşünce ve Katkılar

M. Ali Alpar (Yayına hazırlayan). *Bilimin Öncü Kadını Remziye Hisar.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Bilim Akademisi Serisi 1, 2019, X + 63 s. ISBN 978-605-295-735-6.

Emre Dölen¹

¹Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul, Türkiye

ORCID: E.D. 0000-0002-3670-3627

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Emre Dölen, Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul, Türkiye

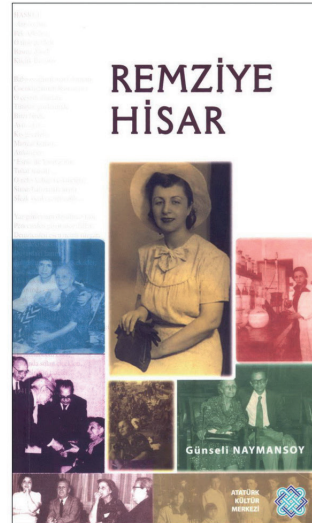
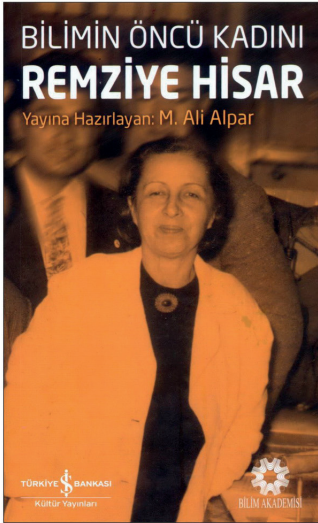
E-mail/E-posta: emredolen@gmail.com

Başvuru/Submitted: 21.04.2019 • **Kabul/Accepted:** 10.05.2019 • **Online Yayın/Published Online:** 03.07.2019

Atıf/Citation: Dölen, Emre. "Prof. Dr. Remziye Hisar'ın Anıları ve Görüşlerini İçeren Yeni Bir Kitap Hakkında Düşünce ve Katkılar" *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 20, 2 (2019): 133-146. <https://doi.org/10.26650/oba.552542>

Anılar, kişilerin yaşamlarının veya belirli olayların ayrıntılarının aydınlatılması bakımından çok önemli kaynaklar olmakla birlikte bunları kaynak olarak kullanırken çok dikkatli olmak gerekir. Anılar, genel olarak sahibinin bakış açısına göre son derece sübjektif ve ben merkezli anlatımlardır. Günü gününe tutulmuş kayıtlara dayanan anılar gene sübjektif olmakla birlikte en azından olaylar, mekân, kişi adları ve kronoloji bakımından büyük hatalar içermez. Buna karşılık kişilerin ileri yaşlardayken ortaya koydukları anılar mekân, kişi adları ve kronoloji açısından büyük hatalar içerebilir ve ayrıca bu tür anılarda kişinin yaşamının daha sonraki evrelerinde edindiği bakış açıları ve duygular temelinde eski olayların yeniden kurgulanması da söz konusudur. Bunların sonucunda anıların yayınlanması veya kaynak olarak kullanılması durumunda burada geçen olayların, yer ve kişi adları ile tarihlerin başka kaynaklardan da doğrulanması ve yanlışların da notlanarak düzeltilmesi gereklidir.

Prof. Dr. Mehmet Ali Alpar, tarihini kendisi de tam olarak hatırlamamakla birlikte 1990-1992 arasındaki bir tarihte Remziye Hisar (1902-1992) ile yaptığı ve kayıt altına almış olduğunu belirttiği konuşmaların bant çözümlerini aradan otuz yıl geçtikten sonra herhangi bir düzeltmeye gerek görmeden sadece anılarda adı geçen kişiler hakkında bazı dipnotlar ekleyerek 2019'da yayınlamıştır.¹ (Şekil 1). Remziye Hisar hakkında Füsun Oralalp tarafından 1995'de temel olarak bu konuşma metinlerini özetleyen bir yazı yayınlanmıştır.² Bunu Taha Toros'un aynı yıl yayınlanan daha çok görsel ağırlıklı makalesi izlemiştir.³ Bunlardan uzunca bir süre sonra 2012'de Kimya Mühendisi Günseli Naymansoy tarafından farklı kaynaklara dayanılarak *Remziye Hisar (Türk Kimyasının Ana Kraliçesi)* başlıklı bir kitap yayınlanmıştır.⁴ (Şekil 2). Bu kitapta Remziye Hisar'ın torunundan elde edilen bilgiler kullanıldığı gibi kendisinin şairliği üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş ve bazı eksikleri olmakla birlikte oldukça tam bir yayın listesi verilmiştir. Mehmet Ali Alpar'ın bu kitaptan haberdar olmadığı görülmektedir.

Şekil 1. M. Ali Alpar'ın yayına hazırladığı *Bilimin Öncü Kadını Remziye Hisar* adlı kitabın kapağı.

Şekil 2. Günseli Naymansoy'un *Remziye Hisar (Türk Kimyasının Ana Kraliçesi)* adlı kitabının kapağı.

- 1 Bu görüşmelerin ses bantları ve bant çözümleri Remziye Hisar ile ilgili bazı belgelerin fotokopileri ve kendisinin doktora tezi ile birlikte bu konuda yazmam için bir dönem benim elime de geldi. Günün koşulları içinde böyle bir yazıyı yazacak zamanım olmadı ve bantları iade ettim. Remziye Hisar'ın ölümünün ardından evrakı ve çocukları ile olan mektuplaşmaları Kadıköy'deki sahaflara dağıldı. Bu arada diplomaları, doktora tezi, yayınları ve ödül beratlarının ne olduğu konusunda bir bilgim yok. Kendisi hakkında bugüne kadar yapılan yayınlarda yer almamış olan bazı diploma ve belgeleri bu yazıya ek olarak yayınlıyorum.
- 2 Füsun Oralalp, "Bir «Çalıküşü öyküsü» ... İlk kadın kimyacımız Remziye Hisar," *Bilim ve Teknik* sayı 333 (Ağustos 1995): 56-63.
- 3 Taha Toros, "Türkiye'de kimya biliminin öncülerinden Remziye Hisar," *Tarih ve Toplum* sayı 156 (Aralık 1995): 19-23. Füsun Oralalp'ın iddialı bir biçimde "ilk kadın kimyacımız" nitelemesini kullanmasına karşılık Taha Toros gerçeğe daha yakın olan "Türkiye'de kimya biliminin öncülerinden" ifadesini kullanmıştır.
- 4 Günseli Naymansoy, *Remziye Hisar (Türk Kimyasının Ana Kraliçesi)* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012), VII + 80 s.

Remziye Hisar'ı ve onun Türk kimyasındaki yerini objektif olarak değerlendirebilmek için efsaneleri gözden geçirip ilklerin yani ilk Türk kadın kimyacının, Avrupa'da doktora yapan ilk Türk erkek ve kadın kimyacının, Türkiye'de kimyanın öncülerinin, kraliçe veya baş kraliçesinin kimler olduğunu ortaya koymak gerekmektedir.

İlk Türk kadın kimyacı kimdir? Türkiye'de kimya öğretiminin tarihinden habersiz olan ve bu konuyu da araştırma gereğini duymayan bazı kişiler tarafından Türkiye'nin ilk kadın kimyacısının Remziye Hisar olduğu ileri sürülmüş⁵ ve görüldüğü kadarıyla da Remziye Hisar'ın kendisi de bu efsaneye inanmıştır. Türkiye'de kimyagerlik meslek eğitimi İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi içinde 1917'de başlamış ve ilk yıl Fen Fakültesi'nin diğer bölümlerinden gelen üç erkek öğrenci ile öğretim sürdürülmüştür. 1918-1919 ders yılında ilk kez birinci sınıfa kayıtlı öğrenci alınmıştır. Bu öğrenciler sekiz kişi olup bunların dördü erkek ve dördü de Aliye (Rıfat), Hasibe (Sami), Meliha (Ali) ve Übeyde (Kâmil) Hanımlardır. Bunlar 1920-1921 ders yılı sonunda mezun olup çalışma yaşamına katılmışlardır. (Şekil 3). 1933 yılı başında Aliye Hanım Kimya Enstitüsü'nde Gayr-ı Uzvî [Anorganik] Kimya asistanı, Hasibe Hanım İstanbul Belediye Kimyahanesi'nde kimyager, Meliha Hanım Kız Yüksek Muallim Mektebi Müdiresi ve Übeyde Hanım kimya muallimi olarak görev yapmaktadır.⁶

Şekil 3. 1918-1919 ders yılında kaydolun ilk kimya öğrencileri 1919-1920 ders yılında hocaları ile birlikte. Arka sırada soldan sağa Übeyde, Meliha, Aliye ve Hasibe Hanımlar. [Türkiye Kimya Derneği Arşivi].

5 “İlk kadın kimyacıımız Remziye Hisar” [Fusun Oralalp, s. 56]; “Türk kimyasının kraliçesi Remziye Hisar'ın şiiire düşen yaşamı” [Doç. Dr. Sema Çetin Baycanlar'ın konuşma başlığı, Adana 26 Aralık 2018].

6 *Kimya ve Sanayi*, sayı 2 (Haziran 1933), Ek s. 1.

Dolayısıyla, Remziye Hisar'ın mezun olduğu 1930 yılına kadar Türkiye'de toplam 49 kız öğrenci kimyager olarak mezun olmuştur İstanbul Darülfünunu/Üniversitesi Fen Fakültesi Kimya Bölümü'nden 1920-1939 döneminde 124 kız ve 199 erkek olmak üzere 323 öğrenci mezun olmuş olup kızların oranı %38,4'dür.⁷ Bütün bunların sonucunda, *Türkiye'nin ilk kadın kimyacıları Aliye, Hasibe, Meliha ve Übeyde Hanımlar olup eğer bir kraliçelik söz konusu ise kimyanın kraliçeleri de bu hanımlardır.*

Türkiye'de doktora yapan ilk kimyacı kimdir? Osmanlı döneminde Avrupa'da kimya öğrenimi görmüş olan ilk kişi olmamakla birlikte, kimya alanında doktora yapmış olan ilk kişi Joseph Zanni (1854-1934)'dir. Joseph Zanni doktarasını Heidelberg Üniversitesi'nde dönemin ünlü kimyacı Robert Wilhelm Bunsen'in (1811-1899) yanında 1876'da tamamlamıştır. Bundan sonra, 1885-1918 yılları arasında 5 Türk Avrupa'da kimya doktora yapmıştır. (Çizelge 1).

ÇİZELGE 1

1940 öncesinde Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde Türklerin yaptığı kimya doktoraları [*]

Yıl	Doktora yapan	Üniversite
<i>Osmanlı dönemi</i>		
1876	Joseph Zanni	Heidelberg Üniversitesi
1885	Halil Edhem Eldem	Bern Üniversitesi
1891	Mehmed Arif Beylikçi	Wittenberg Friedrichs Üniversitesi
1917	Mustafa Azmi Sümen	München Technischen Hochschule
1917	Osman Nuri Somer	Berlin Üniversitesi
1918	Avni Refik Bekman	Berlin Üniversitesi
<i>Cumhuriyet dönemi</i>		
1930	Naci Bekir Ortabaşı	Breslau Üniversitesi
1931	Muammer Enver Öztekin	Strasbourg Üniversitesi
1932	<i>Saffet Rıza Alpar</i>	Hamburg Üniversitesi
	Tahsin Rüştü Beyer	Lyon Üniversitesi
	Sarım Hüsnü Çelebioğlu	Berlin Üniversitesi
	Mecit İbrahim Okay	Berlin Landwirtschaftlichen Hochschule
	Turhan Şeşbeş	Dresden Technischen Hochschule
1933	<i>Remziye Hisar</i>	Paris (Sorbonne) Üniversitesi
1936	Cemil Dikmen	Würzburg Üniversitesi
	Ekrem Eraş	Institut Pasteur (Paris)
1939	Ali Rıza Berkem	Montpellier Üniversitesi
	Hüseyin Nural	Braunschweig C. Wilhelmina Üniversitesi
1940	Rasim Tulus	Frankfurt Üniversitesi

[*] Erdal İnönü, *1923-1966 Dönemi Türkiye Kimya Araştırmaları Bibliyografyası ve Bazı Gözlemler*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 1982, 72-74.

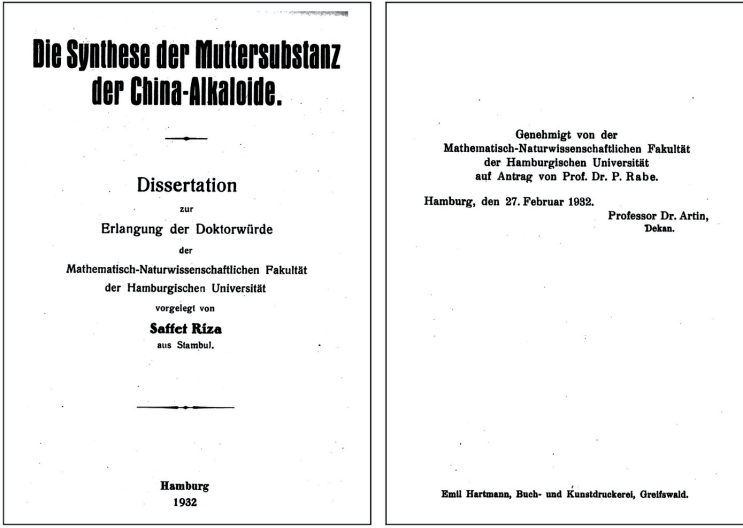
7 Emre Dölen, "Cumhuriyet'in ilk on beş yılında İstanbul Üniversitesi'nde kız öğrenciler," *Sağlık Alanında Türk Kadını*, editör Nuran Yıldırım (İstanbul: Novartis Yayınları, 1998), 23-24.

Remziye Hisar'ın Osman Hamdi Bey (1842-1910) konusunda verdiği bilgiler (s. 51-53) bütünüyle yanlıştır. Burada “benden çok önce müze müdürü Osman Hamdi Bey bir devlet lisansı yapmış, benden evvel devlet doktorası yapan Sorbonne’da bir tek o var ... jeoloji doktorası yaptığı muhakkak” demektedir. Oysa, Osman Hamdi Bey devlet adına hukuk öğrenimi görmek üzere 1860’da Paris’e gönderilmiş, burada dokuz yıl kalarak hukuk öğreniminin ardından Paris Güzel Sanatlar Okulu’na devam edip resim öğrenimi görmüş, dönemin ünlü ressamalarının atölyelerine devam etmiş ve arkeoloji konusunda dersler almıştır. Remziye Hisar’ın fen bilimleri öğrenimi görüp doktora yaptığını söylediği kişi, Osman Hamdi Bey’in kardeşi Halil Edhem Eldem (1861-1938)’dir. Halil Edhem Bey kendi hesabına İsviçre’de kimya ve Viyana’da jeoloji ile mineraloji öğrenimi görmüş ve 1885’de Bern Üniversitesi’nde kimya alanında doktora yapmıştır. Kendisinin ne Sorbonne Üniversitesi ve ne de Fransa ile hiçbir ilgisi yoktur. Remziye Hisar iki kardeşi ve bunların çalışma alanlarını birbirine karıştırmaktadır.⁸

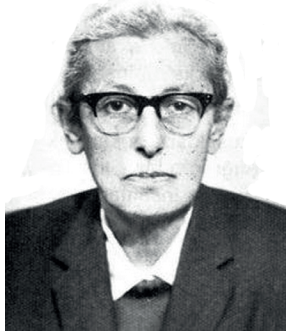
Doktora yapan ilk kadın kimyacı kimdir? Saffet Rıza Alpar (1904-1981) İstanbul’da doğar, ilkokulu 1913-1916 arasında Almanya’da okuduktan sonra İstanbul’a döner ve Kandilli Kız Lisesi’ne girerek 1924’de mezun olur. Açılan sınavı kazanarak devlet hesabına kimya öğrenimi görmek üzere 1925’de Almanya’ya gönderilir. Burada Hamburg Üniversitesi’nde kimya öğrenimi gördükten sonra Prof. Dr. Paul Rabe’nin (1869-1952) yanında doktorasını hazırlayarak Şubat 1932’de sınavını verir. Doktora tezinin başlığı “Die Synthese der Muttersubstanz der China-Alkaloide” [Kina alkaloidlerinin ana maddesinin sentezi] olup kinin molekülünün yapısının aydınlatılması ve sentezine katkı niteliğindedir. (Şekil 4 ve Şekil 5). 1932-1933 döneminde Erenköy Kız Lisesi’nde kimya öğretmenliği yaptıktan sonra 1933’de yeni kurulan İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi’ne Sinaî Kimya doçenti olarak atanır ve 1950’de profesörlüğe yükseltilir.⁹ Buna göre, ***doktora yapan ilk Türk kadın kimyacı Saffet Rıza Alpar’dır.***

8 Kitapı yayına hazırlayan Mehmet Ali Alpar’ın bu konularda bilgisin olmadığı ve bu nedenle anlatılanları doğru olarak kabul ettiği görülmektedir. Uzun bir kaynak araştırmasına gerek kalmadan basit bir ansiklopediye baksaydı buradaki bilgileri bulabilir ve anlatılanların yanlış olduğunu görebilirdi.

9 Sevtap İshakoğlu Kadioğlu, *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Tarihçesi (1900 – 1946)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1998), 177-178; Ali Rıza Berkem, “İyilik sembolü değerli arkadaşım Saffet Rıza Alpar’ı anarken,” *Kimya ve Sanayi* 27 (1981): 125-128 içinde 107-111.

Şekil 4. Saffet Rıza Alpar'ın doktora tezinin kapak sayfası (solda) ve Dekanın onayı (sağda). [Emre Dölen Arşivi]

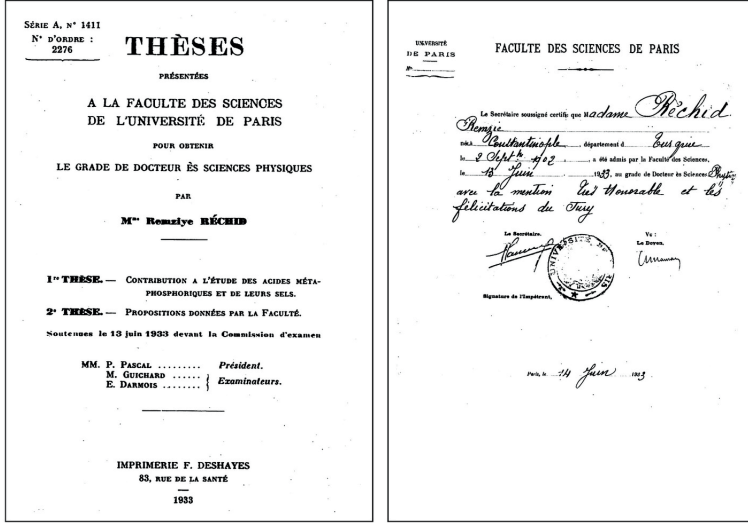

Şekil 5. Prof. Dr. Saffet Rıza Alpar'ın bir yaşlılık fotoğrafı. [Emre Dölen Arşivi].

Remziye Hisar'ın doktora tezinin başlığı "Contribution à l'étude des acides méta-phosphoriques et de leurs sels" [Metafosforik asitler ve tuzlarının incelenmesine katkı] olup Prof. Paul Pascal'ın danışmanlığında hazırlanmıştır.¹⁰ (Şekil 6). Doktora sınavının tarihi 13 Haziran 1933'dür ve sınavda çok başarılı bulunduğuna ilişkin jurinin tebrikleri Dekanın 14 Haziran 1933 tarihli yazısı ile kendisine bildirilmiştir. (Şekil 7). *Remziye Hisar, Avrupa'da kimya alanında doktora yapanları Osmanlı döneminden itibaren sayarsak on dördüncü*

10 Remziye Réchid, *Contribution à l'étude des acides méta – phosphoriques et de leurs sels*, Paris 1933, VIII + 62 s. Doktora tezini eski okulu ve hocalarına "İstanbul Kız Muallim Mektebine, Eski bir mezunun yetiştiği müesseseye ve hocalarına en samimi hürmetlerle" sözleriyle ithaf etmiştir.

ve Cumhuriyet döneminde itibaren sayarsak sekizinci kişi olduğu gibi kadın kimyacı olarak da ikinci kişidir. Remziye Hisar, “Fen alanında doktora yapan ilk Türk kadını sizsiniz galiba” sorusuna karşılık “İkinci. İlk Saffet Rıza Hanım, yirmi gün farkımız var ... ama onun doktorası biliyorsunuz Almanya’da” cevabını vermektedir (s. 52).¹¹

Şekil 6. Remziye Hisar'ın doktora tezinin kapağı. [Emre Dölen Arşivi].

Şekil 7. Paris Fen Fakültesi Dekanı'nın doktora jürisinin tebriklerini belirten yazısı. [Emre Dölen Arşivi].

Remziye Hisar yurda dönüşünde 1933'de yeniden düzenlenen İstanbul Üniversitesi'nin Fen Fakültesi'nde Umûmî Kimya Enstitüsü'ne doçent olarak atanmıştır. 1934'de bu enstitünün başına getirilen Alman Prof. Fritz Arndt'ın Fransa'da öğrenim görmüş olanları enstitüden uzaklaştırma politikası sonucunda buradan ayrılarak “bir Alman yerine bir Fransız hocayla daha iyi anlaşırım” diyerek Fizikî Kimya Enstitüsü'ne geçmiştir. 1935-1938 yılları arasında enstitünün başında bulunan Fransız Prof. Jean Savard için “bu zat umduğum gibi çıkmadı, gayet kabaydı. Yanındaki Türk yardımcılara, asistanlara hakaretle muamele ediyordu. Onun kaba muamelelerine uzun müddet dayanamadım” (s. 30) demektedir. Bunun üzerine Ankara Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü'ne geçerse de burada da şefi gene bir Alman profesördür. Bu kişinin kendisinin araştırma ve yayın yapmasını engellediği ileri süren Remziye Hisar, 1942'de yeniden İstanbul Üniversitesi Eczacı Mektebi'nin Farmasötik Kimya Enstitüsü'ne doçent olarak gelir. Bu dönemde Farmasötik Kimya, Analitik Kimya, Gıda Kimyası ve Toksikoloji bu enstitünün kapsamındadır ve enstitünün başında 1940-1945 arasında Fransız Prof. Pierre Duquenois (1904-1986) bulunmaktadır. Remziye Hisar kendisinden “Bir Fransız

11 Saffet Rıza Alpar'ın doktora tarihi Şubat 1932 olup aradaki zaman farkı yirmi gün olmayıp bir yıldan fazladır. Remziye Hisar burada Sorbonne'da yapılmamış olan doktoraları küçümsemektedir.

hoca vardı, vesait mevcut değil diye “Burası üniversite değil, ahır” diyerek ne talebeyle alakadar olurdu ne de laboratuvar yaptırıyordu” (s. 55) diye söz etmektedir. Bu sözler de gerçeği yansıtmamaktadır.¹²

Eczacı Mektebi'ne başvurunca kendisinin doçentlik sınavına girmesi istenmiştir. Bunu kendisine karşı özel bir davranış olarak algılayan Remziye Hisar “vaktiyle doçent olduğum halde beni yeni baştan doçent olarak tayin etmek için imtihana soktular” (s. 34) demektedir. Oysa bu özel bir durum değildir. 1933'de doçentler herhangi bir sınava tabi tutulmadan doğrudan doçent olarak atanmışlardır. Daha sonra doçentlik için sınav ve mevcut doçentlere de belirli bir süre içinde bu sınava girme zorunluluğu getirilmiştir. Remziye Hisar geçmişte bu sınava girmeden İstanbul Üniversitesi'nden ayrılmış olduğundan geri dönüşünde bu sınava girmek zorunda kalmıştır. Remziye Hisar, Eczacı Mektebi'nde birinci ve ikinci sınıflara Analitik Kimya ve son sınıflara da Toksikoloji dersleri vermiş ve uygulamalarını yaptırmıştır. Burada da aradığını bulamamıştır. Müdürün eziyet ettiğinden, asistanının laboratuvardaki terazilerin ayarlarını bozarak kendisini sabote ettiğinden söz etmektedir.

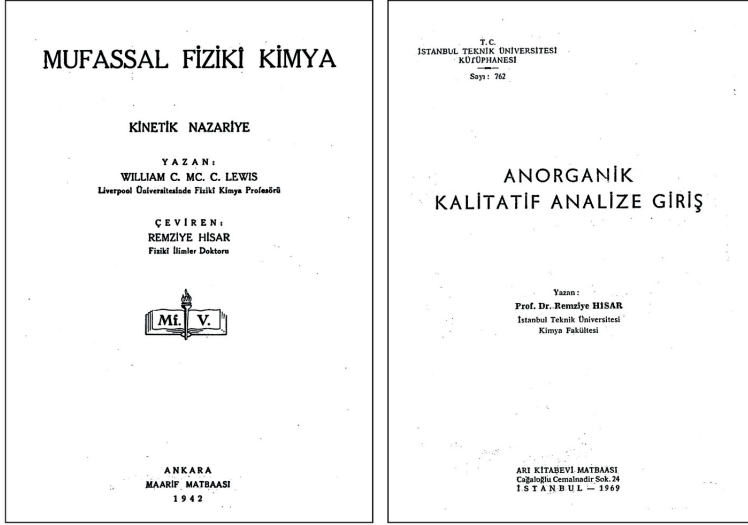
1947'de İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi'ne Prof. İlhami Cıvaoğlu'nun yanına doçent olarak geçen Remziye Hisar “Burada analitik kimya tatbikatını yaptırıyordum. Bana bir iki sene ders verdirilmedi; yalnız laboratuvarlarda çalıştım” (s. 40) demektedir. Bu durumu kendisine karşı yapılmış bir haksızlık olarak algılamaktadır. Oysa o yıllarda üniversitelerde her kürsünün bir veya iki dersi vardı ve bu dersler kürsünün başındaki hoca tarafından verilirdi. Diğer bütün öğretim elemanları kürsü derslerinin uygulamasını yürütmekle yükümlüydü. Dolayısıyla bu durum o dönemdeki üniversite düzenine uygun bir durumdur.

1959 yılında yeni açılan Maden Fakültesi'ne¹³ geçtiğini 1959-1962 yılları arasında Makine ve Maden Fakültelerini Prof. İlhami Cıvaoğlu'nun ders kitabını izleyerek Yakıt Kimyası dersini verdiğini anlatan Remziye Hisar bunun için “Yakacak Kimyası benim için kimyayla hiç alakası olmayan, cazibesi son derece az, sadece bir denklem yazıp şu kadar kalori çıkıyor diye söylemekten ibaret. Pedagojik bakımdan talebeyi cezp etmeyen bir dersti ... İlhami Bey'in yazdığı yakacak kitabını okutmaya mecburdum ... bu dersi cazip hale getirmek hemen hemen imkânsızdı. Yalnız petrol bahsinde kitapta mevcut olmadığı için, bu programdan dışarı çıkabiliyor ve dinleyicilerin alakasını uyandıracak petrol keşfine ait fıkralar ve tarihi bilgiler koyarak dersimi dinlenebilir hale getirmeye çalışıyordum” demektedir. (s. 44-45). Bu eleştirilerinde kısmen haklı olabilir. Ancak daha sonra kendisinin yayınlamış olduğu Metal

12 Prof. Pierre Duquénois İstanbul'da bulunduğu süre içinde iki doktora ve bir doçentlik tezi yönetmiş, tek başına ve Türklerle birlikte üçü yurtdışında olmak üzere on beş yayın yapmış ve *Gıda Kimyası Teknikleri* adlı bir kitap yayınlamıştır. [Asuman Baytop, “İstanbul Üniversitesi Eczacı Mektebi'nde (1933-1962) görev almış yabancı öğretim üyeleri,” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 12, 2 (2011): 5-8.].

13 Remziye Hisar bu fakülteye 1959 yılında geçmiş olmakla birlikte Maden Fakültesi 1953'de kurulmuştur.

Kimyası ve Analitik Kimya kitaplarına baktığımızda bunların son derece sıradan, basit ve çekiciliği bulunmayan kitaplar olduğu ve kendisinin İlhami Cıvaoglu'nun kitabına yönelttiği eleştirilerin kendi kitaplarına da rahatlıkla yöneltilebileceğini söylemek mümkündür. (Şekil 8, Şekil 9 ve Şekil 10).

Şekil 8. Remziye Hisar'ın çevirdiği fizikokimya kitabının kapağı.

Şekil 9. Remziye Hisar'ın *Anorganik Kalitatif Analize Giriş* adlı kitabının kapağı.

Şekil 10. Remziye Hisar'ın metal kimyasına ilişkin kitaplarının kapakları.

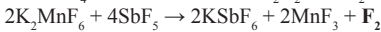
Remziye Hisar yaptığı bir deneyden söz etmektedir (s. 40-41). Ancak. Buradaki anlatımından yaptığı reaksiyonu çözmek mümkün değildir. Daha sonraki bir ifadesinden ve bu konuda yaptığı yayının adından anlaşıldığına göre, sodyum metafosfatı sodyum fluorür ile kuru kuruya ısıttığında elementel fluor gazının çıktığını ileri sürmekte ve bunun silisten (silisyum dioksit) yapılmış krözenin kapağını şerareler çıkararak tahrip ettiğini söylemektedir. Redoks gerilimleri göz önüne alındığında böyle bir reaksiyonun olabilmesi mümkün değildir. Kendisi de bunu açıklayamadığını belirtmektedir.¹⁴

M. A. Alpar'ın yayına hazırladığı *Bilimin Öncü Kadını Remziye Hisar* kitabındaki yanlışlardan ilk bakışta göze çarpan bazıları aşağıda sıralanmıştır. Sayfa 39'daki 57 numaralı dipnotta bulunan "İstanbul Üniversitesi Makine Fakültesi" ifadesi "İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi" olmalıdır. Sayfa 41'deki "sodyak florür" ve "sodyak metafosfat" maddeleri "sodyum fluorür" ve "sodyum metafosfat" olmalı ve ayrıca "flor" yerine "fluor" kullanılmalıdır. Sayfa 17'deki "İşte böylece bir kimya sertifikasını da yaptım" cümlesindeki "bir" kelimesi "biyo" olmalıdır.

Remziye Hisar'ın 1933'de Üniversite'ye birlikte atandıklarını belirttiği kişilerden Tahsin Bey (s. 53), Tahsin Rüştü Beyler (1905-1958) olup 1924'de Eczacı Mektebi'nden eczacı ve ardından Fen Fakültesi Kimya Şubesi'ne devam ederek 1928'de kimyager olarak mezun olmuştur. Açılan sınavı kazanarak 1929'da doktora yapmak üzere Fransa'ya gönderilmiş ve Lyon Üniversitesi'nde organomagnezyum kimyasının kurucusu ve 1912 Nobel Kimya Ödülü sahibi Prof. Victor Grignard'ın (1871-1935) yanında 1932'de doktorasını tamamlamıştır. Yurda dönüşünde önce Adana Lisesi'ne kimya muallimi ve 1933'de İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'ne Umûmî Kimya doçenti olarak atanmıştır. Prof. Fritz Arndt ile anlaşamayarak 1937'de kimya öğretmeni olarak ortaöğretime geçmiştir.¹⁵

Bu tür anıları yayınlarken izlenecek yöntem, efsaneleri ortadan kaldırıp yanlışları belirterek gerçekleri ortaya koymak yani kapsamlı bir editörlük yapmak olmalıdır. "Bilimin öncü kadını", "Türk kimyasının kraliçesi", "Türk kimyasının ana kraliçesi", "ilk kadın kimyacı" ve daha ileri giderek "Marie Curie'nin asistanlık teklif ettiği, Türkiye'nin ilk kadın kimyageri: Remziye Hisar" gibi nitelendirmeleri ortaya atanlar bunların kanıtlarını da ortaya koymak zorundadırlar.¹⁶ Aksi halde yarın birileri bu anıları kaynak olarak alıp "Nobel

14 Fluor elementel olarak ilk kez 1886'da Fransız kimyacı Henri Moissan tarafından potasyum hidrojen fluorürün elektrolizi yoluyla elde edildi. Bundan yüz yıl sonra 1986'da Karl O. Christe tarafından fluor elde edilmesi için basit bir laboratuvar yöntemi geliştirildi. Bu yöntem geçiş metallerinin yüksek oksidasyon basamaklarına karşılık olan fluorürlerin termodinamik olarak kararsız olmasına dayanır:

15 [Türk Artel], "In memoriam Dr. Tahsin Rüştü Beyler," *Kimya ve Sanayi* 7, 34 (1958): 55-57; İshakoğlu Kadioğlu, *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Tarihçesi*, 205-206.

16 Ben bugüne kadar bu konularda bir kanıtla rastlayamadım eğer rastlayan varsa ve bana bildirirse memnun olurum.

Ödülü fluor elde edilmesini bulan Türk kimyasının baş kraliçesinden nasıl esirgendi” başlığı altında bir kitap yazabilirler.

Remziye Hisar’ın bilimdeki konumunu daha iyi ortaya koyabilmek için kitaba eklenen eksik yayın listesi yerine en azından Günseli Naymansoy’un verdiği tama yakın yayın listesi konulmalıydı.¹⁷ Anılardan bir Remziye Hisar profili çıkarmak mümkündür. Sorbonne’da doktora yaptığı için kendini üstün gören ve önündeki kapıların hemen açılmasını bekleyen, herkesin kendisine karşı olduğunu ifade eden, çevresindekilerle iletişim kurmayan veya kuramayan, uyumsuz ve geçimsiz bir portre ortaya çıkmaktadır.

Akademik dünyamızda bazı “akademik hastalıklar” ortaya çıkmaktadır. Emeklilikleri yaklaşan veya emekli olan öğretim üyeleri birdenbire bilim tarihine ilgi duymaya başlamakta, bu alanda yeterli birikimleri ve gerekli altyapıları olmadığı halde, araştırma yapmadan çeşitli ürünler ortaya koymaktadırlar. Doğal olarak ortaya çıkan ürünler genellikle o kişilerin kendi bilim alanlarındaki performanslarına oranla çok düşük profilli olmakta ve bazen de ciddi yanlışları içerebilmektedir.

Remziye Hisar’ın anılarını değerlendirebilmek için Türkiye’de kimyanın ve kimya öğretiminin tarihini iyi bilmek ve kimyacı olmak gerekir. Bir astrofizikçi olan Mehmet Ali Alpar Remziye Hisar’ın anılarını sadece bazı kişiler hakkında dip notları – çoğu kere kaynak göstermeden – koyup anlatılanların doğruluğu veya yanlışlığı konusunda bir yorum yapmadan yayınlamıştır. Yayına hazırlayan kişinin “Bilim Akademisi Başkanı” sıfatını taşıması ve kitabın Bilim Akademisi logosu ile yayınlanmış olması okuyucuda kitabın içindeki bütün bilgilerin doğru olduğu kanısını yaratmaktadır.¹⁸

17 Naymansoy, *Remziye Hisar*, 23-27.

18 *Cumhuriyet Kitap* ekinde (Sayı 1522, 18 Nisan 2019, s. 20) kitabın tanıtımı yapılırken “Osman Hamdi’den sonra bu toprakların ilk doktoru ismi. Üstelik bu çalışmasını Fransa’da Sorbonne Üniversitesi’nde iki çocuklu yalnız bir anne olarak tamamlamış Türkiye’nin ilk kimyageri bir kadın ... M. Ali Alpar, zorluklar, imkânsızlıklar ve engellere rağmen yaptığı bilimsel çalışmalarla birçok başarıya imza atan Remziye Hisar’ın hayatını tüm yönleriyle anlatıyor” denilmesi bu yargımızı kanıtlamaktadır.

EK 3: Remziye Hisar’ın Paris Fen Fakültesi’nden aldığı fiziksel bilimler doktora diploması. [Emre Dölen Arşivi]

Editörün notu:

Remziye Hisar, yukarıda tanıtılan kitabının 37. Sayfasında, 1942-1947 yılları arasında doçent olarak görev yaptığı Eczacılık Okulu söz konusu olduğunda şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Doktora yapan yoktu eczacılıkta, fakat pratik bilgileri olanlar vardı. Yani araştırma Eczacılık Mektebi’nde de yoktu.” Bu ifade düzeltilmeye muhtaçtır. Zira 1942-47 yılları arasında Eczacı Okulu’nda 4 doktora yapılmıştır. Farmasötik ve Analitik Kimya Enstitüsü direktörü Pierre Duquenois’ın öğrencileri Hayriye Âmal 1942’de, Zehra Sezer 1944’te doktoralarını bitirmiştir. Galenik Farmasi Enstitüsü direktörü Leopold Rosenthaler’in doktora öğrencileri Kemal Erali 1943’te, Semiha Bayraktar 1947’de tezlerini tamamlamıştır. Doktoraların yapıldığı bir kurumda araştırma yapılmadığından bahsetmek mümkün müdür? (İstanbul Üniversitesi’nde yapılan eczacılık doktoraları için bkz. Emre Dölen ve Çağlar Demirbağ, “Türkiye’de Eczacılık Doktoralarının Başlaması ve 1983 Öncesinde İstanbul Üniversitesi’nde Yapılan Eczacılık Doktoraları,” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 12, 2 (2011): 23-80).

